

МАЛЕ ТА СЕРЕДНЄ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ©2019 **КИЗИМ М. О., ЧЕЧЕТОВА-ТЕРАШВІЛІ Т. М., ХАУСТОВА В. Є.**

УДК 005.21:33.012.61-022.51/.55(477)

JEL: L26

Кизим М. О., Чечетова-Терашвілі Т. М., Хаустова В. Є. Мале та середнє підприємництво в Україні: особливості та проблеми розвитку

У статті зазначено, що мале та середнє підприємництво (МСП) виступає основою економіки як багатьох розвинутих країн світу, так і тих, що розвиваються. Водночас проблема зростання ролі МСП у розвитку економіки України є невирішеною та вкрай актуальною, а отже, потребує подальшого досліджень. Метою статті є визначення особливостей і проблем розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Задля досягнення поставленої мети в статті запропоновано структурно-логічну аналітичну схему аналізу розвитку МСП України, що базується на врахуванні трьох основних показників діяльності суб'єктів МСП: обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг); розміру за чисельністю працюючих; кількістю підприємств, і дозволяє розраховувати проміжні відносні показники. Також розроблено методичний підхід до аналізу стану та тенденцій розвитку МСП в Україні. Згідно з даним методичним підходом та аналітичною схемою дослідження в статті за період 2010/2011–2015/2016 рр. проаналізовано: співвідношення суб'єктів великих, середніх, малих і мікропідприємств в Україні; динаміку частки малих підприємств у загальній кількості підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності; динаміку кількості фізичних осіб – підприємців в Україні; динаміку обсягів реалізації продукції суб'єктами середнього та малого підприємництва; динаміку продуктивності діяльності МСП; динаміку частки зайнятих працівників на МСП; динаміку показників чистого прибутку (збитку) МСП в Україні; фінансові результати діяльності середнього та малого підприємництва в Україні; динаміку основних показників діяльності суб'єктів МСП; питому вагу кількості середніх і малих підприємств в Україні за видами економічної діяльності (ВЕД); питому вагу чисельності зайнятих працівників на середніх і малих підприємствах України за ВЕД у загальних показниках зайнятості працівників суб'єктів господарювання; питому вагу обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) середніх, малих підприємств і фізичних осіб – підприємців у загальному обсязі суб'єктів господарювання за ВЕД в Україні. Розглянуто результати опитування перешкод у розвитку промислових МСП України.

Ключові слова: середнє та мале підприємництво, суб'єкт підприємницької діяльності, середнє підприємство, мале підприємство, тенденції розвитку, стан, динаміка, проблеми, показники діяльності, продуктивність діяльності, фінансовий результат.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-10-301-317>

Рис.: 19. Табл.: 3. Бібл.: 20.

Кизим Микола Олександрович – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: ndc_ipr@ukr.netORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8948-2656>Researcher ID: <http://www.researcherid.com/Y-5422-2019>SPIN: <http://elibrary.ru/7616-1550>

Чечетова-Терашвілі Тетяна Михайлівна – доктор економічних наук, доцент, заступник міського голови – керуючий справами виконавчого комітету Харківської міської ради (пл. Конституції, 7, Харків, 61003, Україна)

Хаустова Вікторія Євгенівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка сектора промислової політики та інноваційного розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: v.khaust@gmail.comORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5895-9287>Researcher ID: <http://www.researcherid.com/Q-9045-2016>SPIN: <http://elibrary.ru/3860-8086>

УДК 005.21:33.012.61-022.51/.55(477)

JEL: L26

Кизим Н. А., Чечетова-Терашвили Т. М., Хаустова В. Е.**Малое и среднее предпринимательство в Украине: особенности и проблемы развития**

В статье показано, что малое и среднее предпринимательство (МСП) выступает основой экономики как многих развитых, так и развивающихся стран мира. В то же время проблема роста роли МСП в развитии экономики Украины является нерешенной и крайне актуальной, вследствие чего требует проведения дальнейших исследований. Целью статьи является определение особенностей и проблем развития малого и среднего предпринимательства в Украине. Для достижения поставленной цели в статье предложена структурно-логическая аналитическая схема анализа развития МСП Украины, основанная на учете трех основных показателей деятельности субъектов МСП: объема реализованной продукции (товаров, услуг); размера по численности работающих; количества предприятий, и позволяющая рассчитывать промежуточные относительные показатели. Также разработан методический подход к анализу состояния и тенденций развития МСП в Украине. Согласно данному методическому подходу и аналитической схеме исследования в статье за период 2010/2011–

UDC 005.21:33.012.61-022.51/.55(477)

JEL: L26

Kyzym M. O., Chechetova-Terashvily T. M., Khaustova V. Ye.**Small and Medium-Sized Entrepreneurship in Ukraine: Features and Problems of Development**

The article shows that small and medium-sized entrepreneurship (SME) is the backbone of the economies in many developed and developing countries of the world. At the same time, the problem of the growing role of SMEs in the development of Ukraine's economy is unresolved and extremely relevant, therefore it requires further research. The article is aimed at defining the features and problems of development of small and medium-sized entrepreneurship in Ukraine. To achieve this aim, the article proposes a structural-logical analytical scheme for the development of SMEs in Ukraine, based on the accounting of three main indicators of the activities of SMEs: the volume of products sold (goods, services); the size by the number of employees; the number of enterprises, and allowing to calculate intermediate relative indicators. A methodical approach to the analysis of the status and tendencies of development of SMEs in Ukraine is elaborated. According to this methodical approach and the analytical scheme of research, the article analyzes for the period of 2010/2011–2015/2016: the ratio of large, medium, small and mi-

2015/2016 гг. проанализированы: соотношение субъектов больших, средних, малых и микропредприятий в Украине; динамика доли малых предприятий в общем количестве предприятий – субъектов предпринимательской деятельности; динамика количества физических лиц-предпринимателей в Украине; динамика объемов реализации продукции субъектами среднего и малого предпринимательства; динамика продуктивности деятельности МСП; динамика доли занятых работников на МСП; динамика показателей чистой прибыли (убытка) МСП в Украине; финансовые результаты деятельности среднего и малого предпринимательства в Украине; динамика основных показателей деятельности субъектов МСП; удельный вес количества средних и малых предприятий в Украине по видам экономической деятельности (ВЭД); удельный вес численности занятых работников на средних и малых предприятиях Украины по ВЭД в общих показателях занятости работников субъектов хозяйствования; удельный вес объемов реализованной продукции (товаров, услуг) средних, малых предприятий и физических лиц – предпринимателей в общем объеме субъектов хозяйствования по ВЭД в Украине. Рассмотрены результаты опроса препятствий в развитии промышленных МСП Украины.

Ключевые слова: среднее и малое предпринимательство, субъект предпринимательской деятельности, среднее предприятие, малое предприятие, тенденции развития, состояние, динамика, проблемы, показатели деятельности, продуктивность деятельности, финансовый результат.

Рис.: 19. **Табл.:** 3. **Библ.:** 20.

Кизим Николай Александрович – доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент НАН Украины, директор Научно-исследовательского центра индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1а, 2 эт., Харьков, 61166, Украина)

E-mail: ndc_jpr@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8948-2656>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/Y-5422-2019>

SPIN: <http://elibrary.ru/7616-1550>

Чечетова-Терашвили Татьяна Михайловна – доктор экономических наук, доцент, заместитель городского головы – управляющий делами исполнительного комитета Харьковского городского совета (пл. Конституции, 7, Харьков, 61003, Украина)

Хаустова Виктория Евгеньевна – доктор экономических наук, профессор, заведующая сектором промышленной политики и инновационного развития, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1а, 2 эт., Харьков, 61166, Украина)

E-mail: v.khaust@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5895-9287>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/Q-9045-2016>

SPIN: <http://elibrary.ru/3860-8086>

cro-enterprises in Ukraine; dynamics of the share of small enterprises in the total number of enterprises – entities of entrepreneurial activities; dynamics of the number of individuals-entrepreneurs in Ukraine; dynamics of volumes of the products sold by small and medium-sized enterprises; dynamics of SMEs' performance; dynamics of the share of employed workers in terms of SME; dynamics of the indicators of net profit (loss) of SMEs in Ukraine; financial results of small and medium-sized enterprises' activities in Ukraine; dynamics of the main indicators of SMEs' activities; proportion of small and medium-sized enterprises in Ukraine by type of economic activity (TEA); proportion of the number of employed workers in the small and medium-sized enterprises of Ukraine in terms of TEA and according to the overall employment indicators of employees in economic entities; proportion of the volumes of the products (goods, services) sold by small, medium-sized enterprises and individuals – entrepreneurs in the total volume of Ukrainian economic entities and in terms of TEA. The results of the survey concerning obstacles in the development of industrial SMEs of Ukraine are considered.

Keywords: small and medium-sized entrepreneurship, entity of entrepreneurial activities, medium-sized enterprise, small enterprise, development tendencies, status, dynamics, problems, indicators of activities, performance, financial result.

Fig.: 19. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 20.

Kyzym Mykola O. – D. Sc. (Economics), Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Director of the Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: ndc_jpr@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8948-2656>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/Y-5422-2019>

SPIN: <http://elibrary.ru/7616-1550>

Chechetova-Terashvili Tatyana M. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Deputy Mayor – Chief of the Executive Committee of Kharkiv City Council (7 Konstytutsii Sq., Kharkiv, 61003, Ukraine)

Khaustova Viktoriia Ye. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Sector of Industrial Policy and Innovative Development, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: v.khaust@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5895-9287>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/Q-9045-2016>

SPIN: <http://elibrary.ru/3860-8086>

Мале та середнє підприємництво (МСП) виступає основою економіки як багатьох розвинутих країн світу, так і тих, що розвиваються. Воно відіграє суттєву роль в економіці як за кількістю суб'єктів господарювання та чисельністю зайнятих на них, так і за обсягами виробництва продукції (робіт, послуг).

За даними щорічного звіту про європейські малі та середні підприємства (МіСП), у 2016–2017 рр. найбільший внесок МСП у зайнятість населення спостерігався на Кіпрі, в Болгарії, Естонії, Греції, Італії, Латвії, Литві, Мальті та Португалії, де середня частка МіСП становила понад три чверті загальної зайнятості у секторі нефінансових послуг.

У 2016 р. у країнах – членах ЄС частка МіСП у загальній кількості суб'єктів господарювання складала 99,8% (у т. ч. малих підприємств – 98,8%), а в загальній зайнятості – 66,6% (у тому числі малих під-

приємств – 49,8%), у доданій вартості – 56,8% (у т. ч. малих підприємств – 38,7%). Водночас в Україні ці показники становили відповідно: у кількості суб'єктів господарювання – 99,9% (95,0%), загальній зайнятості – 72,5% (27,9%) і в доданій вартості – 60,6% (19,7%). Усе це свідчить про те, що малий бізнес в Україні за своєю роллю в економіці значно поступається малому підприємництву в країнах – членах ЄС.

Проблемами стану та тенденцій розвитку МСП в Україні займалися такі вчені: А. Бутенко, З. Варналій, А. Ганущак-Єфіменко, Н. Заярна, О. Кендюхов, Г. Колісник, А. Кузнецова, О. Манойленко, а за кордоном: Н. Галан, О. Деренько, М. Стоянова та ін. В їх дослідженнях узагальнено теоретичні засади МСП, проаналізовано досвід розвитку МСП у країнах світу, визначено окремі проблеми розвитку МСП в Україні. Проблеми державного регулювання і підтримки МСП в Україні розглядали у своїх роботах: М. Круп-

ка, І. Павлишенко, А. Швайка, а за кордоном: Є. Губін, С. Жаворонков, В. Мау.

Проте, як свідчать реалії сьогодення, проблема зростання ролі МСП у розвитку економіки України є не вирішеною та вкрай актуальною, а отже, потребує подальших досліджень. В основу таких досліджень має бути покладений глибокий аналіз сучасних особливостей і проблем розвитку МСП у країні задля визначення напрямів їх вирішення.

Отже, метою статті є визначення особливостей і проблем розвитку малого та середнього підприємства в Україні.

Активізація МСП і зростання масштабів і ефективності його функціонування є одним із головних чинників позитивних структурних змін та модернізації економіки, підвищення якості життя населення [1].

Як свідчить світовий досвід, державна підтримка розвитку МСП має базуватися, по-перше, на стратегічних галузях, що стимулюють розвиток національної конкурентоспроможності; по-друге, на підтримці МСП, що виступає важливим індикатором ефективності функціонування ринкової економіки в країні. У роботі [2] зазначено, що «двома китами, на яких стоїть ... економіка, є, з одного боку, великі структури, що надають їй стабільності та керованості, відчиняють шлях до широкомасштабних інновацій, з іншого боку – мале підприємництво, що формує конкурентне середовище та забезпечує гнучкість та індивідуалізацію виробництва».

На думку вчених-економістів, що займаються дослідженнями у сфері МСП (З. Варналія [3], Н. Галан [4], А. Кузнецової [5] та ін.), сприяння розвитку МСП може стимулювати подолання кризових явищ у країні, забезпечити економічне зростання та соціальну стабільність у суспільстві.

Дійсно, розвиток МСП забезпечує такі переваги: створення нових робочих місць; вирішення проблеми подолання безробіття, що пов'язано зі зменшенням кількості та чисельності великих підприємств; підтримка та розвиток середнього класу в суспільстві; швидке пристосування до ринкових змін, нових обставин тощо.

Як зазначається у [6], «малі і середні підприємства є важливим чинником соціальної стабільності в Україні, адже вони забезпечують зайнятість і доходи значного числа громадян. Вони формують відчутну частину доходів місцевих бюджетів. При цьому вони не так залежні від кон'юнктури зовнішніх ринків і валютних коливань, а також гнучкі та швидко адаптуються до нових умов».

Отже, в сучасних умовах розвитку економіки України МСП виступає важливим чинником у подоланні проблем, результати його діяльності відбиваються на макроекономічних показниках.

Аналіз стану і тенденцій розвитку МСП в Україні в даному дослідженні пропонується проводити за такою структурно-логічною аналітичною схемою (рис. 1).

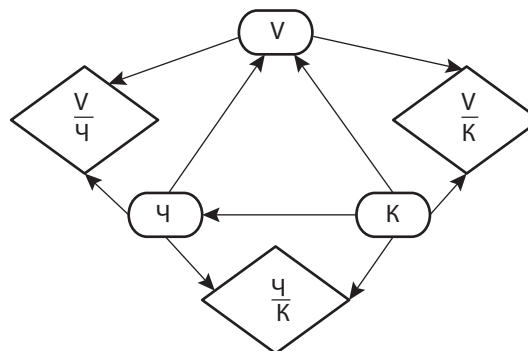

Рис. 1. Структурно-логічна аналітична схема аналізу розвитку МСП України:

Умовні позначення: V – обсяг реалізованої продукції МСП; K – кількість підприємств; Ч – чисельність підприємств.

Джерело: авторська розробка.

Урахування трьох основних показників діяльності суб'єктів МСП, а саме: обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг); розміру за чисельністю працюючих і кількістю підприємств дозволяє розраховувати проміжні відносні показники: обсяг реалізованої продукції на одне підприємство (V/K), чисельність працюючих на одне підприємство (Ч/K), обсяг реалізованої продукції на одного працюючого (V/Ч).

Основними етапами аналізу розвитку МСП України є оцінка його місця в економіці країни; оцінка темпів зростання показників; аналіз видів економічної діяльності (ВЕД) економіки, в яких МСП відіграє важливу роль; оцінка фінансового стану, продуктивності праці середньої заробітної плати та капітальних вкладень у розвиток суб'єктів МСП (рис. 2).

Таким чином, запропонована структурно-логічна аналітична схема та методичний підхід до проведення аналізу стану та тенденцій розвитку МСП у країні (див. рис. 2) дозволяє:

- ✦ аналізувати основні показники діяльності МСП, за рахунок чого можна робити висновки про сучасний стан і тенденції їх розвитку в Україні та дієвість наявних механізмів їх державного стимулювання та підтримки, визначати проблеми, що стримують розвиток;
- ✦ аналізувати розвиток МСП у розрізі регіонів країни, що дозволяє визначити ефективність регіональних програм його підтримки;
- ✦ аналізувати розвиток МСП за ВЕД, на основі чого стає можливим виявити ті з них, що мають значну вагу у формуванні ВВП, і ті, що потребують державної підтримки перш за все;

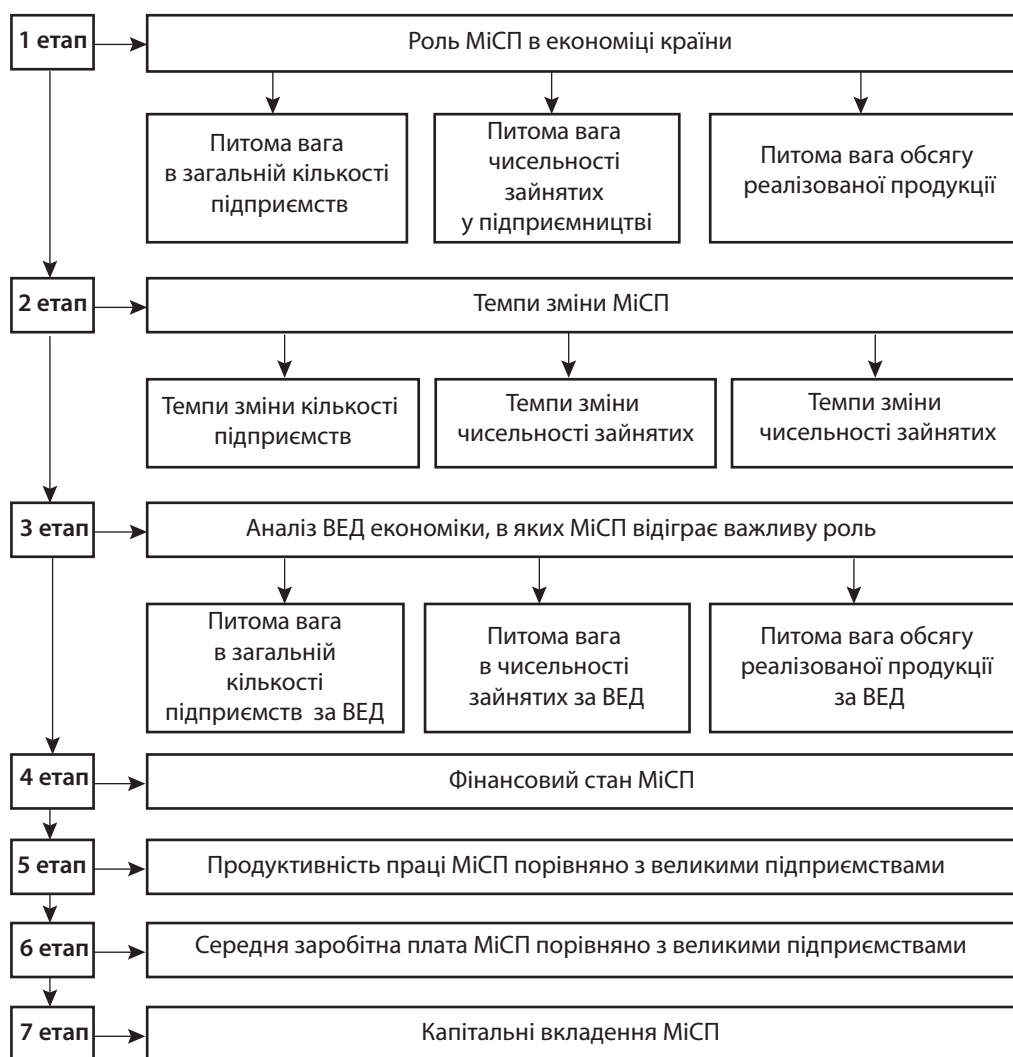

Рис. 2. Методичний підхід до аналізу стану та тенденцій розвитку МіСП в Україні

Джерело: авторська розробка.

- ✦ опитувати бізнес-спільноти, асоціації, громадські організації та представників органів місцевої влади щодо перешкод веденню бізнесу в Україні та очікування від держави напрямів з підтримки МіСП.

За статистичними даними, на початок 2016 р. в Україні налічувалось 1973 тис. суб'єктів МСП (проти 1932 тис. у попередньому році), з яких 1,63 млн фізичних осіб – підприємців і 343 тис. юридичних осіб – підприємців [7]. Однак на кінець 2016 р. ситуація змінилася в бік зменшення кількості МіСП до 1864 тис. суб'єктів, що свідчить про зниження ефективності інструментів стимулювання їх розвитку.

Ще одним чинником, що свідчить на користь держаного стимулювання та підтримки розвитку МіСП в Україні, є їх значна вага у структурі підприємництва. У 2016 р. відсоток великих підприємств у загальній їх кількості складав всього 0,02%, середніх – 0,8%, малих – 99,17%, з яких 96,53% є мікропідприємствами (табл. 1).

Статистично доведено, що за рахунок МіСП створюється значна частина ВВП у країнах світу. Про

це свідчить світова практика. Так, у країнах – членах ЄС мале підприємництво створює 39,3% доданої вартості та надає майже 50,0% робочих місць [11].

Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення впродовж останніх трьох років в Україні дещо зменшилась: з 82 одиниць у 2013 р. до 68 – у 2016 р. (рис. 3).

Аналіз динаміки частки малих підприємств у загальній кількості підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності за період 2000–2015 рр. свідчить, що цей часовий відрізок характеризується зростанням їх кількості. Виняток складають лише 2004, 2006 та 2007 рр., в яких спостерігалось певне зменшення досліджуваного показника.

Кількість фізичних осіб – підприємців на 10 тис. осіб наявного населення в Україні у 2010–2016 рр. наведено на рис. 4.

За даними рис. 4 наочно видно, що економічна криза в Україні призвела до зменшення кількості малих підприємств на 10 тис. осіб населення у 2016 р. на 9 підприємств і 16 фізичних осіб – підприємців.

Співвідношення суб'єктів великих, середніх, малих і мікропідприємств в Україні у 2010–2015 рр.

Рік	Частка суб'єктів підприємництва в загальній кількості суб'єктів господарювання, %				Кількість суб'єктів господарювання, одиниць				
	Великі	Середні	Малі	З них мікро	Усього	У тому числі			
						великі	середні	малі	з них мікро
2010	0,03	0,98	99,00	95,87	2183928	586	21338	2162004	2093688
2011	0,04	1,24	98,72	94,55	1701620	659	21059	1679902	1608819
2012	0,04	1,28	98,67	94,42	1600127	698	20550	1578879	1510776
2013	0,04	1,12	98,85	95,07	1722070	659	19210	1702201	1637180
2014	0,03	0,86	99,11	96,26	1932161	497	16618	1915046	1859887
2015	0,02	0,79	99,19	96,78	1974318	423	15510	1958385	1910830
2016	0,02	0,80	99,17	96,53	1865530	383	14832	1850034	1800736

Джерело: сформовано авторами на основі [8–10].

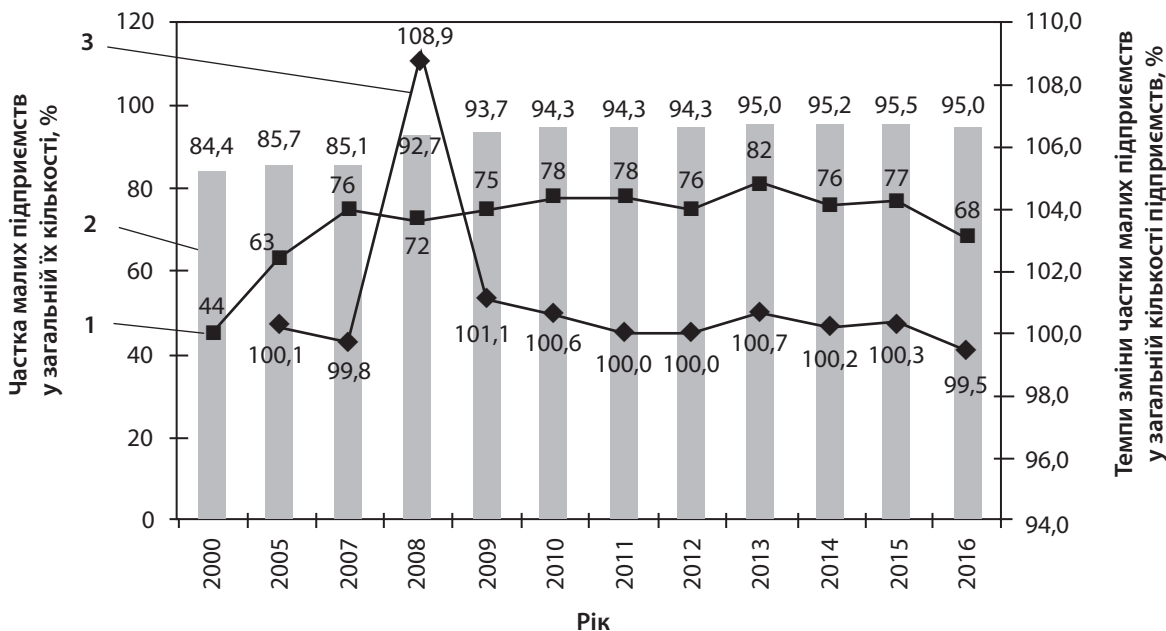

Рис. 3. Динаміка частки малих підприємств у загальній кількості підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в 2000–2015 рр.

Примітка: 1 – кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення; 2 – питома вага малих підприємств у загальній кількості підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності; 3 – темпи зміни до попереднього року

Джерело: сформовано авторами на основі [9; 10; 12].

У 2015 р. негативний вплив на розвиток середнього підприємництва в Україні спостерігався у скороченні кількості підприємств до 3,6 одиниць на 10 тис. осіб наявного населення проти 3,9 одиниць у 2014 р. [8].

Результати моніторингу соціально-економічного розвитку областей та міста Києва за 2015 р. свідчать, що «в регіональному розрізі найкращі показники кількості середніх підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, що перевищували середньоукраїнський рівень, зафіксовано у м. Києві (11,5 одиниць), Київській (5,6), Харківській (4,1), Дніпро-

петровській і Полтавській (по 3,9) та Черкаській (3,8) областях» [1]. У 2015 р. питома вага суб'єктів малого підприємництва збільшилася в середньому по Україні до 457,1 одиниць на 10 тис. осіб наявного населення проти 445,3 одиниць у 2014 р. За регіонами цей показник знаходився в межах від 95,2 одиниць у Луганській області до 816,5 одиниць у м. Києві.

Найбільша кількість МіСП традиційно зосереджена в м. Києві – 25%, Дніпропетровській – 11,2%, Донецькій – 6,8%, Харківській – 6,7%, Львівській – 5,5%, Київській – 5,5%, Одеській – 5,2% областях. Це обумовлено географічними чинниками щодо роз-

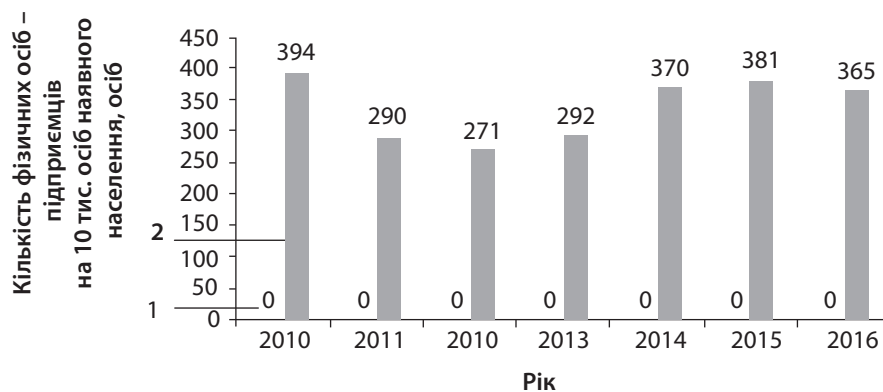

Рис. 4. Кількість фізичних осіб – підприємців на 10 тис. осіб наявного населення в Україні у 2010–2016 рр.

Примітка: 1 – середнього підприємництва; 2 – малого підприємництва.

Джерело: сформовано авторами на основі [8–10].

ташування регіонів, особливостями економічного розвитку, видами економічної діяльності та великою кількістю зареєстрованих підприємств.

Наступним важливим показником оцінки діяльності МСП є обсяг реалізованої продукції (1) та його частка в загальному обсязі реалізованої продукції суб'єктів господарювання (2) (рис. 5, рис. 6).

У 2015 р. мало місце зростання обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів МСП у загальному обсязі реалізованої продукції. Так, у 2015 р. частка обсягу реалізованої продукції суб'єктами середнього підприємництва досягла 39,3%, що на 0,4% більше порівняно з 2014 р., і 23,7% для малого бізнесу порівняно з 22% у 2014 р., що є позитивною тенденцією.

У регіональному розрізі обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами середнього підприємництва зріс у 14 регіонах, у середньому по Україні до 39,3% (38,9% у 2014 р.); обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами малого підприємництва збільшився у 20 регіонах, у середньому по Україні до 23,7% (22,0% у 2014 р.) [1].

У 2012 р. частка реалізованої продукції МСП у загальному обсязі реалізованої продукції зростає (рис. 7, рис. 8) в основному завдяки зростанню продуктивності діяльності малих підприємств (див. рис. 7).

Значущість малого підприємництва для національної економіки є безперечною: це й нові робочі місця, і розвиток галузей та регіонів, про що свідчать статистичні показники, у тому числі частка малого підприємництва в загальній кількості зайнятих. Так, частка малого підприємництва в загальній чисельності зайнятих становить понад половину в США та Франції – 54,0%, в Італії – 73,0%, в Японії – 78,0% [13]. В Україні цей показник протягом 2000–2014 рр. складав 9,0–11,0%, що свідчить про повільні тенденції процесу формування та розвитку малого підприємництва в країні.

Аналіз рівня зайнятості на МСП у країні протягом 2010–2015 рр. свідчить про нерівномірний роз-

виток. Так, з 2010 р. по 2011 р. частка зайнятих у сфері малого підприємництва в загальній кількості зайнятих працівників в Україні зростала, у 2012–2014 рр. спостерігалось зменшення цього показника, і тільки у 2015 р. – знову його зростання (див. рис. 8).

У середньому підприємстві спад частки зайнятих працівників припадає на 2011–2012 рр. – 43,7% та 43,0% відповідно. З 2013 р. спостерігається поступове зростання показників частки зайнятих працівників на МСП у загальній кількості зайнятих працівників в Україні [13].

Дослідження зайнятості населення на МСП свідчить про послаблення ролі малого підприємництва у вирішенні питання створення нових робочих місць. На думку З. Варналія, «причиною негативних тенденцій щодо кількості зайнятих на малих підприємствах України є зміни в державній політиці відносно регулювання малого підприємництва, брак державної підтримки суб'єктів малого підприємництва, що призвело до зменшення їх активності у виробничих секторах економіки, що, своєю чергою, призвело до скорочення кількості їхніх працівників» [13].

Аналіз динаміки чистого прибутку МСП показав негативну тенденцію (рис. 9).

Так, чистий прибуток за аналізований період спостерігався лише за результатами діяльності середніх підприємств у 2010–2012 рр. З 2013 р. середні підприємства стали збитковими, з 2014 р. спостерігалася ще гірша ситуація (–206223,2 млн грн), що пов'язано з політичною та економічною кризою та різким припиненням ділових зв'язків із російськими підприємствами. Водночас на це вплинули і недосконалі законодавча та економічна база налагодження ділових стосунків з партнерами з країн – членів ЄС.

Також в Україні спостерігається низьке значення показників рентабельності діяльності суб'єктів МСП, що є наслідком, перш за все, великої кількості збиткових малих підприємств (табл. 2).

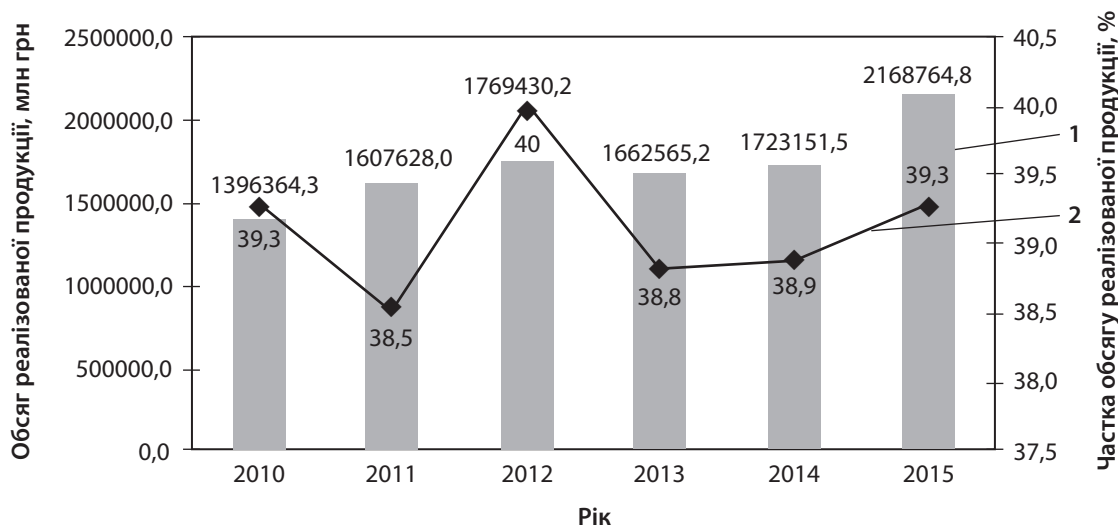

Рис. 5. Динаміка обсягу реалізації продукції суб'єктами середнього підприємництва в Україні у 2010–2015 рр.

Примітка: 1 – обсяг реалізованої продукції; 2 – частка обсягу реалізованої продукції

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

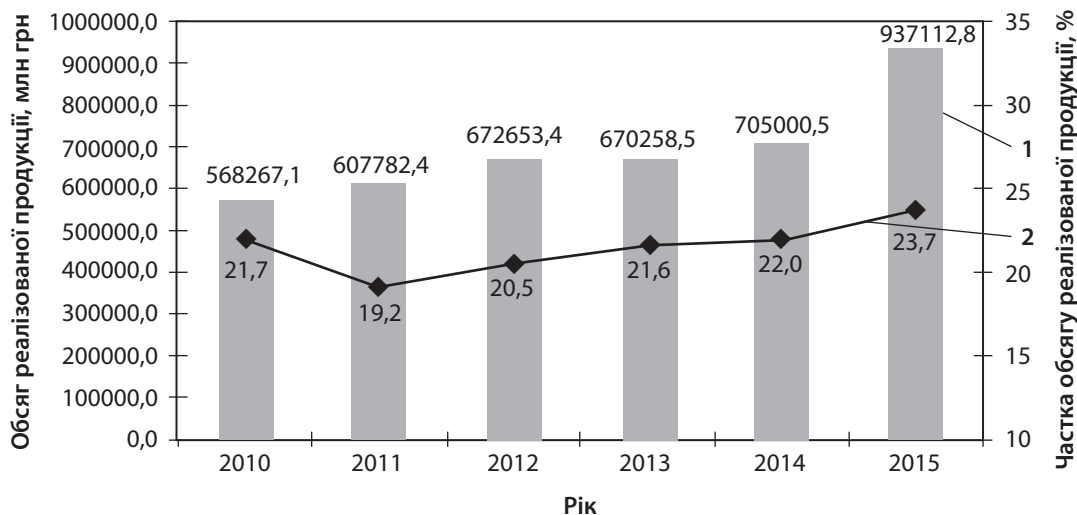

Рис. 6. Динаміка обсягу реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва в Україні у 2010–2015 рр.

Примітка: 1 – обсяг реалізованої продукції; 2 – частка обсягу реалізованої продукції.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

Таблиця 2

Рентабельність діяльності підприємств в Україні у 2010–2015 рр. за їх розмірами

Рік	Рівень рентабельності (збитковості) діяльності підприємств, %			
	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	З них мікро-підприємства
2010	0,2	2,3	-5,7	-13,9
2011	3,3	1,2	-2,5	-8,0
2012	0,9	2,2	-3,3	-10,2
2013	0,6	-0,1	-6,2	-16,1
2014	-11,1	-12,5	-26,5	-40,2
2015	-7,0	-5,0	-13,6	-20,4

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

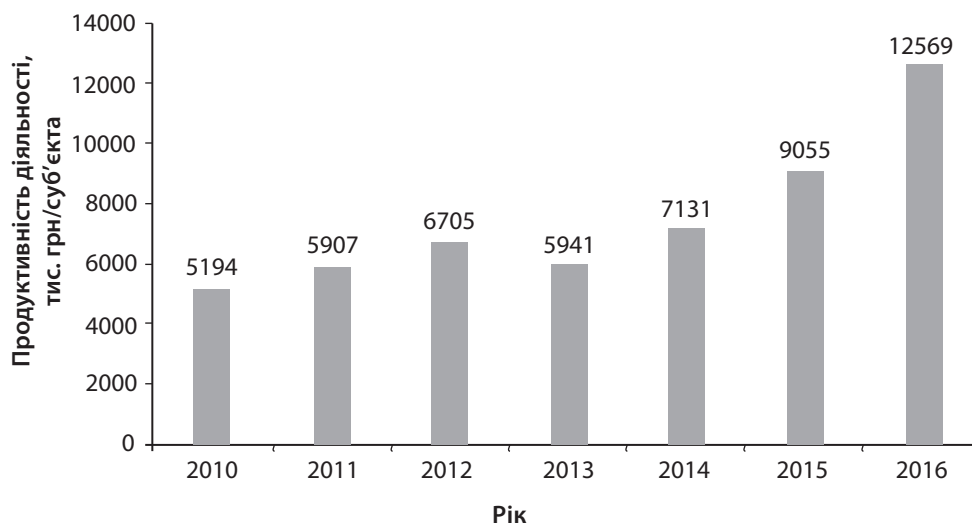

Рис. 7. Динаміка продуктивності діяльності МіСП України у 2010–2016 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

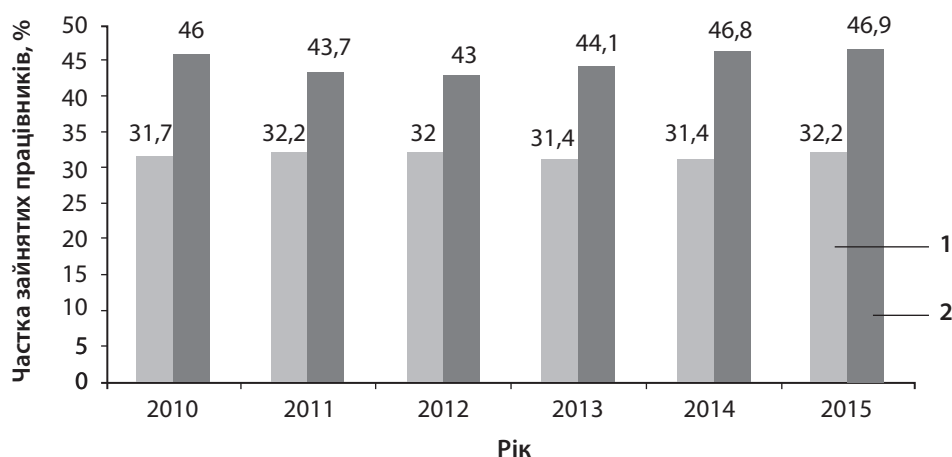

Рис. 8. Динаміка частки зайнятих працівників на МіСП у загальній кількості зайнятих працівників в Україні у 2010–2015 рр.

Примітка: 1 – суб'єкти середнього підприємництва; 2 – суб'єкти малого підприємництва.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

До збиткової діяльності українських суб'єктів середнього підприємництва у 2012 р. призвело значне збільшення від'ємного фінансового результату та кількості збиткових підприємств (рис. 10).

Значно гіршими фінансовими результатами характеризується діяльність малого підприємництва (рис. 11). Поліпшення ситуації спостерігалось лише у 2015 р., коли суттєво зменшилася збитковість малих підприємств – з 33,5% у 2014 р. до 26,1% у 2015 р. Однак все одно це супроводжувалося від'ємним результатом фінансової діяльності у 111906 млн грн.

Таким чином, розвиток МСП є важливим чинником розвитку національної економіки, необхідною умовою економічного зростання та забезпечення соціальної стабільності в країні.

Однак розвиток МіСП в Україні відбувається під впливом множини чинників та є суперечливим

процесом (рис. 12). Це проявляється в негативній динаміці кількості підприємств за аналізований період, частки реалізованої продукції МіСП у загальному її обсязі в Україні, частки кількості зайнятих працівників у загальній кількості зайнятих у країні.

Для розробки стратегії розвитку МСП в Україні важливим є аналіз їх діяльності за ВЕД.

Аналіз кількості підприємств за їх розміром за ВЕД дозволить зробити такі висновки (рис. 13, рис. 14).

За ВЕД у структурі МіСП найбільша їх частка – 27,0% – займалась оптовою та роздрібною торгівлею і ремонтом автотранспортних засобів; 14,0% – сільським, лісовим або рибним господарством; 12,0% – промисловим виробництвом; 9,5% – операціями з нерухомим майном; 9,0% – будівництвом; 8,5% – професійною та науково-технічною діяльністю; 4,5% – транспортом, складським господарством; 4,5% – адміністративним обслуговуванням; 4,0% – інформацією та

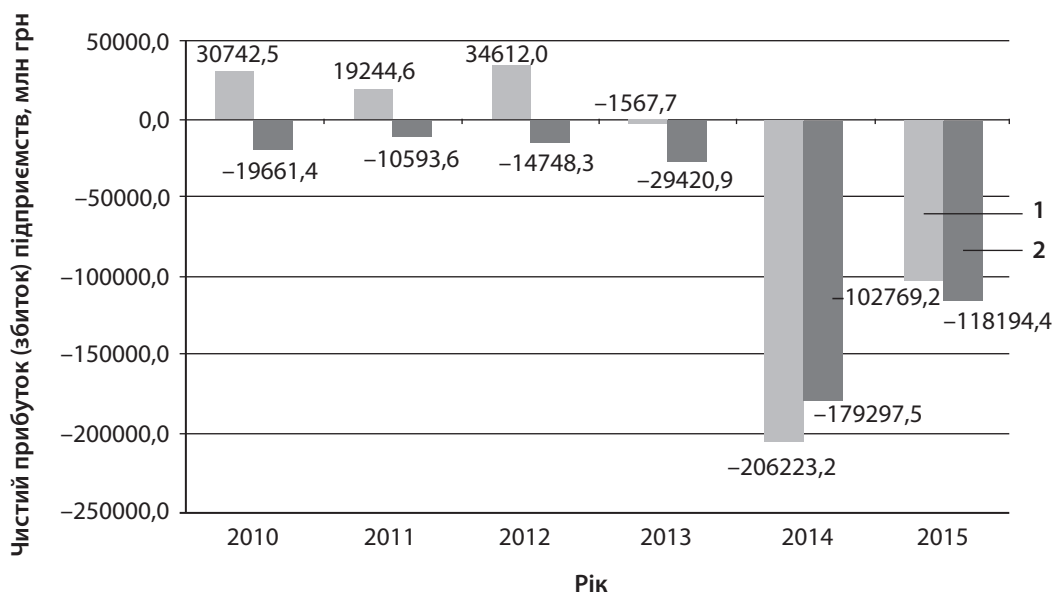

Рис. 9. Динаміка показників чистого прибутку (збитку) МіСП в Україні у 2010–2015 рр.

Примітка: 1 – середні підприємства; 2 – малі підприємства.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

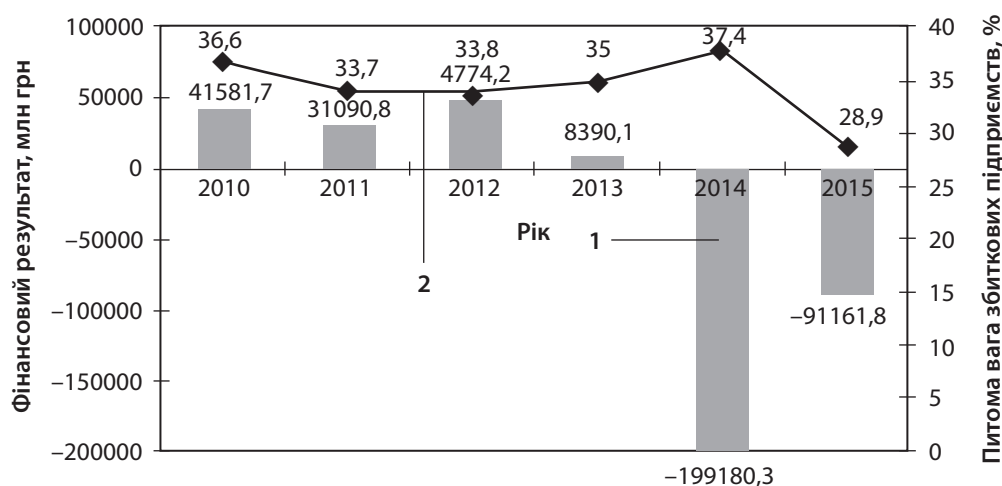

Рис. 10. Фінансові результати діяльності середнього підприємництва в Україні у 2010–2015 рр.

Примітка: 1 – фінансові результати до оподаткування середніх підприємств за видами економічної діяльності; 2 – питома вага середніх підприємств, які одержали збиток.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9; 14–17].

телекомунікаціями; 2,0% – тимчасовим розміщенням й організацією харчування; 1,0% – освітою; 1,0% – охороною здоров'я; 1,0% – мистецтвом, спортом, розвагами; 1,0% – наданням інших послуг [7].

З рис. 14 видно, що серед суб'єктів середнього підприємництва в середньому 30% у 2010–2015 рр. займалися промисловим виробництвом, близько 20% – оптовою та роздрібною торгівлею та ремонтом автотранспортних засобів і мотоциклів, хоча питома вага знижується за роками та досягла у 2015 р. 18,4%. За іншими ВЕД у середньому підприємстві спостерігається рівномірний розподіл.

Зростання питомої ваги кількості середніх підприємств і фізичних осіб – підприємців у загаль-

ній кількості суб'єктів господарювання середнього підприємництва країни спостерігається за такими ВЕД: транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – від 5,9% у 2010 р. до 7,5% у 2015 р.; інформація та телекомунікації – від 1,9% у 2010 р. до 2,2% у 2015 р.; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – від 4,9% у 2010 р. до 5,8% у 2015 р.

Серед суб'єктів малого підприємництва у 2010–2015 рр. переважає оптова та роздрібна торгівля і ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – від 55,2% у 2010 р. до 50,3% у 2015 р. (див. рис. 14). Значну частку в загальній кількості під-

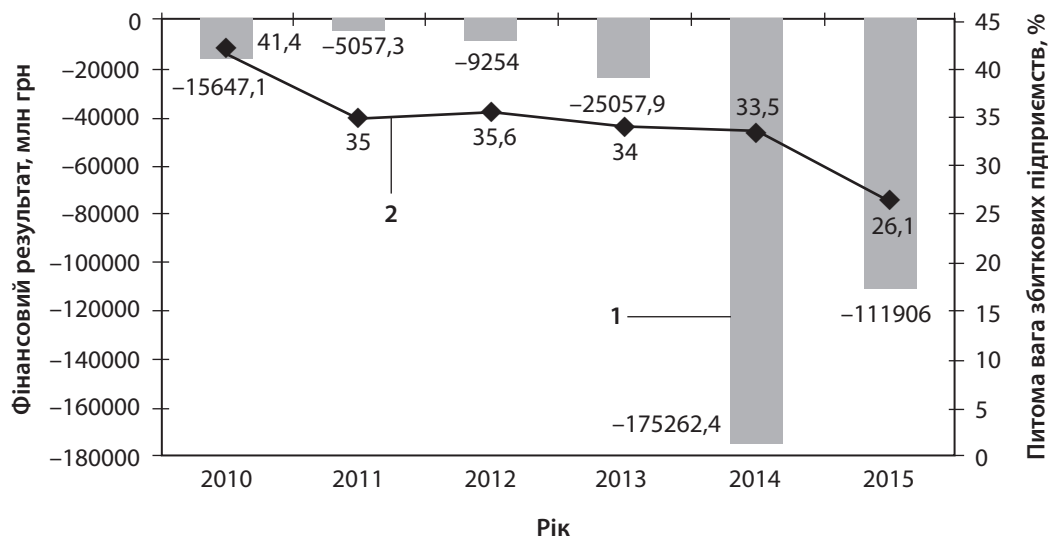

Рис. 11. Фінансові результати діяльності малого підприємництва в Україні у 2010–2015 рр.

Примітка: 1 – фінансові результати до оподаткування; 2 – питома вага підприємств, які одержали збиток.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9; 15–17].

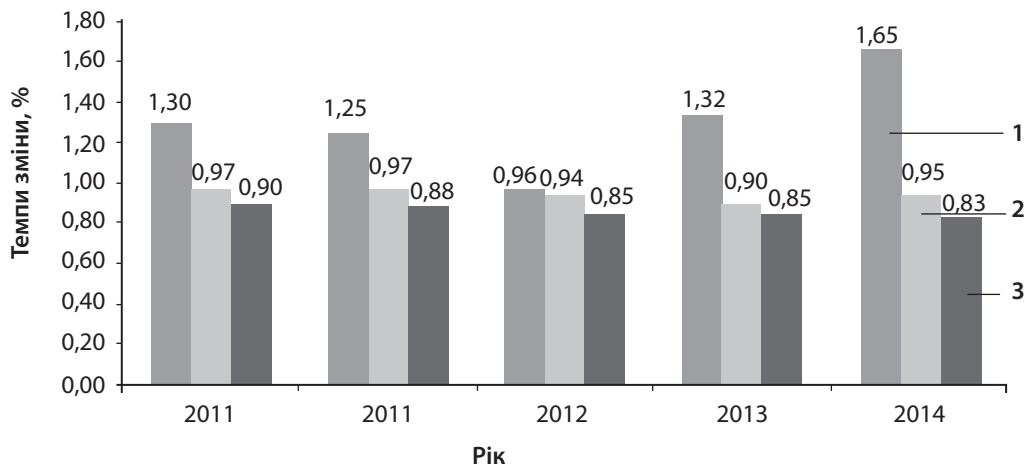

Рис. 12. Динаміка основних показників діяльності суб'єктів МСП в Україні у 2011–2015 рр.

Примітка: 1 – темпи зміни обсягу реалізованої продукції; 2 – темпи зміни кількості найманих працівників; 3 – темпи зміни кількості підприємств.

Джерело: сформовано авторами на основі [7; 8; 16].

приємств займають малі промислові – 6,7% у 2010 р. та 6,6% у 2015 р. Близько 6,0% займають малі підприємства у транспорті, складському господарстві, поштової та кур'єрській діяльності.

Позитивна тенденція до збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва спостерігається за таким ВЕД, як «Професійна, наукова та технічна діяльність» – 5,5% у 2010 р. та 6,7% у 2015 р.

Надання інших видів послуг у малому підприємстві займає від 5,9% у 2010 р. до 4,6% у 2015 р.

Питома вагу чисельності зайнятих працівників середніх підприємств і фізичних осіб – підприємців у загальних показниках суб'єктів господарювання за їх розмірами за ВЕД у 2010–2015 рр. наведено на рис. 15.

За показником чисельності зайнятих працівників підприємств, враховуючи те, що за деякими ВЕД дані не оприлюднюються з метою забезпечення ви-

конання Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації, в країні переважають суб'єкти середнього підприємництва в промисловості – від 39,1% у 2010 р. до 42,0% у 2015 р.; сільському, лісовому та рибному господарстві – від 15,1% у 2010 р. до 13,1% у 2015 р.; оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів – від 12,9% у 2010 р. до 12,6% у 2015 р.

Динаміка показника питомої ваги чисельності зайнятих працівників на малих підприємствах (рис. 16) свідчить про зниження темпів його зростання за такими ВЕД, як: будівництво – з 6,1% у 2010 р. до 4,4% у 2015 р.; оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – з 45,5% у 2010 р. до 42,3% у 2015 р. За іншими ВЕД спостерігається позитивна динаміка зростання

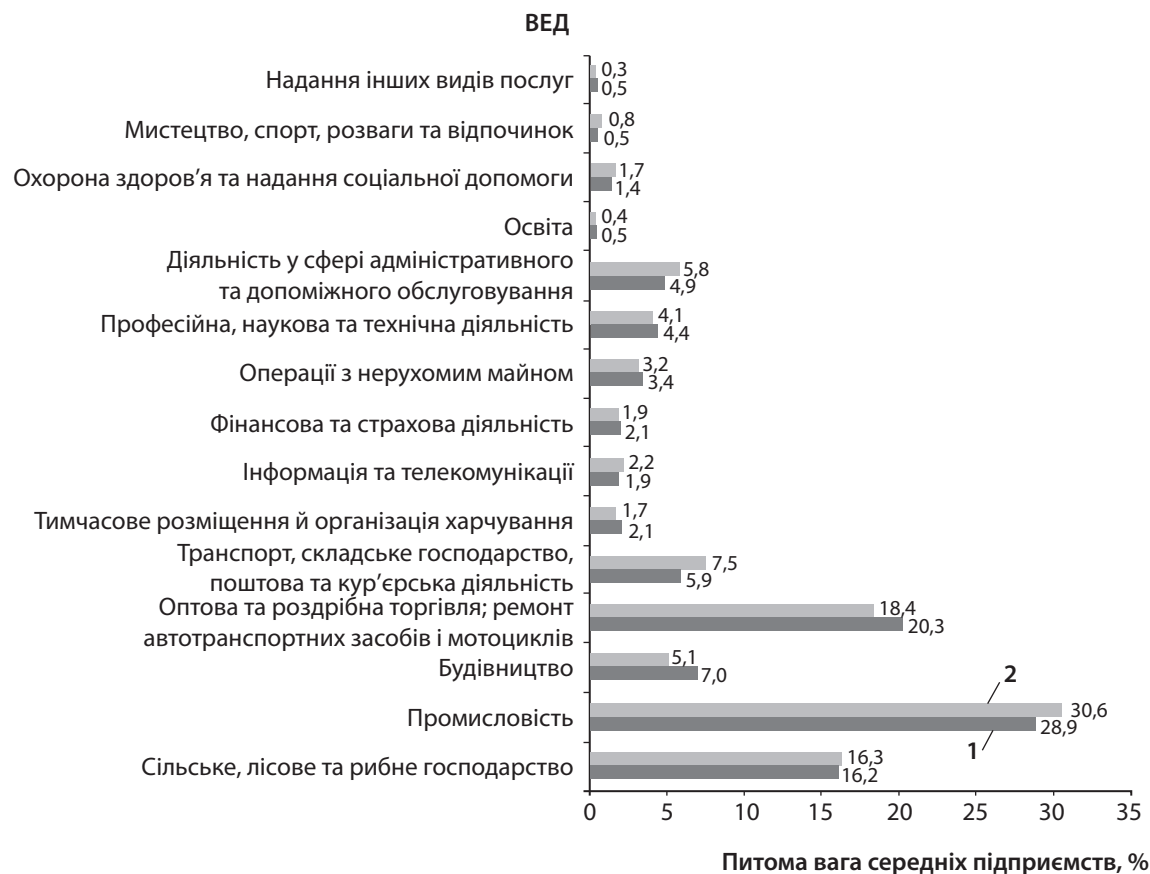

Рис. 13. Питома вага кількості середніх підприємств в Україні за ВЕД у загальній їх кількості у 2010 і 2015 рр.

Примітка: 1 – 2010 р.; 2 – 2015 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

кількості зайнятих, що приводить до появи нових робочих місць, зменшення рівня безробіття, поповнення бюджету тощо.

Питому вагу обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств та фізичних осіб – підприємців у загальному обсязі суб'єктів господарювання за їх розмірами за ВЕД зображено на рис. 17, рис. 18.

Значне зростання питомої ваги обсягу реалізованої продукції МіСП у країні було з 2010 по 2015 рр. у сільському, лісовому та рибному господарстві (4,6–8,4% – середні підприємства; 3,4–9,7% – малі підприємства).

Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність також відрізнялися збільшенням частки МСП (2,9–4,6% – середні підприємства; 4,0–5,1% – малі підприємства).

Позитивним є збільшення цього показника за аналізований період у МСП промисловості (25,5–31,7% – середні підприємства; 8,7–11,0% – малі підприємства).

Отже, за ВЕД обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) МіСП розділилися таким чином: 45,0% – торгівля, ремонт автотранспортних засобів; 26,0% – промисловість; 10,0% – сільське, лісове та рибне господарство; 4,5% – транспорт, складське господар-

ство, пошта; 4,0% – будівництво; 2,0% – інформація, телекомунікації; 2,0% – науково-технічна діяльність; 0,3% – охорона здоров'я, соціально-підприємницького потенціалу в Україні інструменти стимулювання мають бути диференційовані та сфокусовані, перш за все, на малому підприємстві. Саме це покладено в основу європейського принципу «Think first small», який в Україні застосовано лише в регуляторній політиці в рамках М-тесту [7].

Таким чином, при формуванні державної політики підтримки розвитку МСП з метою максимального використання підприємницького потенціалу в Україні інструменти стимулювання мають бути диференційовані та сфокусовані, перш за все, на малому підприємстві. Саме це покладено в основу європейського принципу «Think first small», який в Україні застосовано лише в регуляторній політиці в рамках М-тесту [7].

За результатами досліджень Інституту економічних досліджень та політичних консультацій USAID було проведено опитування суб'єктів МСП відносно перешкод розвитку підприємництва (рис. 19).

Результати опитування свідчать про незадоволеність суб'єктів МСП: високим податковим навантаженням – 40,0% і 36,2% опитуваних відповідно; високим регуляторним тиском – 23,6% і 21,1%; несприятливою політичною ситуацією, високим рівнем конкуренції – 38,4% і 29,5%; низьким попитом на про-

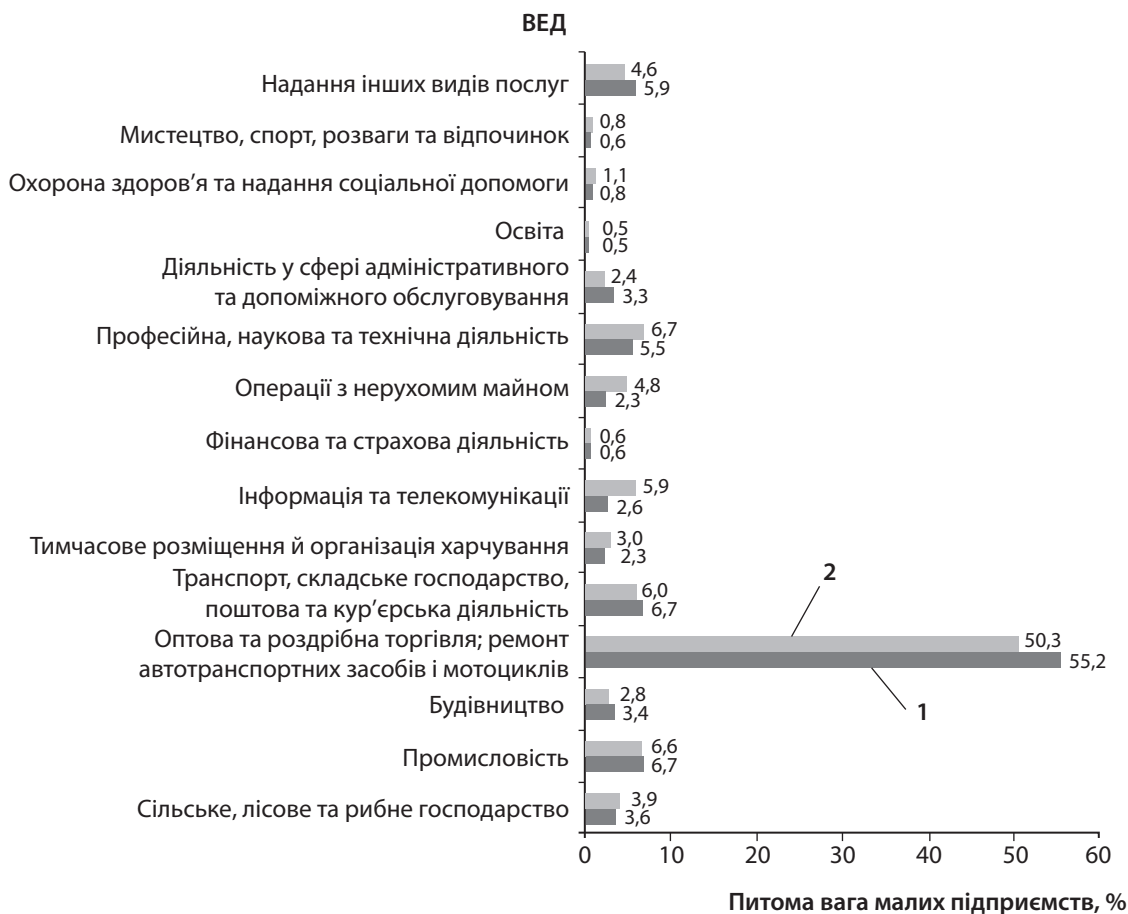

Рис. 14. Питома вага кількості малих підприємств в Україні за ВЕД у загальній їх кількості у 2010 і 2015 рр.

Примітка: 1 – 2010 р.; 2 – 2015 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

дукцію – 70,5% і 59,6% та браком обігових коштів – 21,1% і 37,3%.

Несприятливе регуляторне середовище у 2017 р., на думку опитуваних, стало меншою перешкодою у веденні бізнесу, однак все ж таки значною – 21,1% та 23,6%. Несприятливу політичну ситуацію опитувані визначили вагомою перешкодою у розвитку МСП – 25,5% та 29,5% відповідно. Державна допомога в подоланні цих перешкод має бути спрямована на підтримку бізнесу в підписанні міжнародних контрактів, угод щодо співпраці вітчизняних МіСП.

У межах програми USAID АЕВ було проведено опитування підприємців, членів бізнес-асоціацій, представництв місцевої влади та науковців, експертів щодо стану ділового середовища (табл. 3).

64% опитуваних оцінили поточний стан ділового середовища в Україні як поганий, при цьому індекс ділового середовища у II кв. 2017 р. оцінено в –0,62.

Найбільш проблемними сферами з урахуванням складності проходження регуляторних процедур, за даними Державної регуляторної служби, є підключення до електромереж – 92,0%, митне оформлення – 73,0%, регулювання землекористування – 67,0%.

Наведені опитуваними перешкоди підприємницької діяльності мають бути враховані при розробці заходів державної підтримки та стимулювання розвитку МСП: дерегулювання підприємницької діяльності; коригування економічного законодавства; підвищення ефективності експертизи проектів нормативно-правових актів у сфері підприємництва тощо.

Таким чином, за результатом проведеного вище аналізу можна зробити такі **висновки**:

- ✦ майже 99% підприємств у країні належать до категорії малих і середніх;
- ✦ на малих і середніх підприємствах чисельність зайнятих становить 32,2% та 46,9% відповідно;
- ✦ тіньова зайнятість в Україні оцінюється на рівні 4,5 млн осіб у віці від 15 до 70 років (або 22,1% від загальної чисельності зайнятих) [19];
- ✦ тіньова зайнятість найпоширеніша у приватному сільськогосподарському виробництві та в будівництві – 39,4% [20];
- ✦ у більшості видів економічної діяльності майже 100% продукції забезпечується за рахунок МіСП.

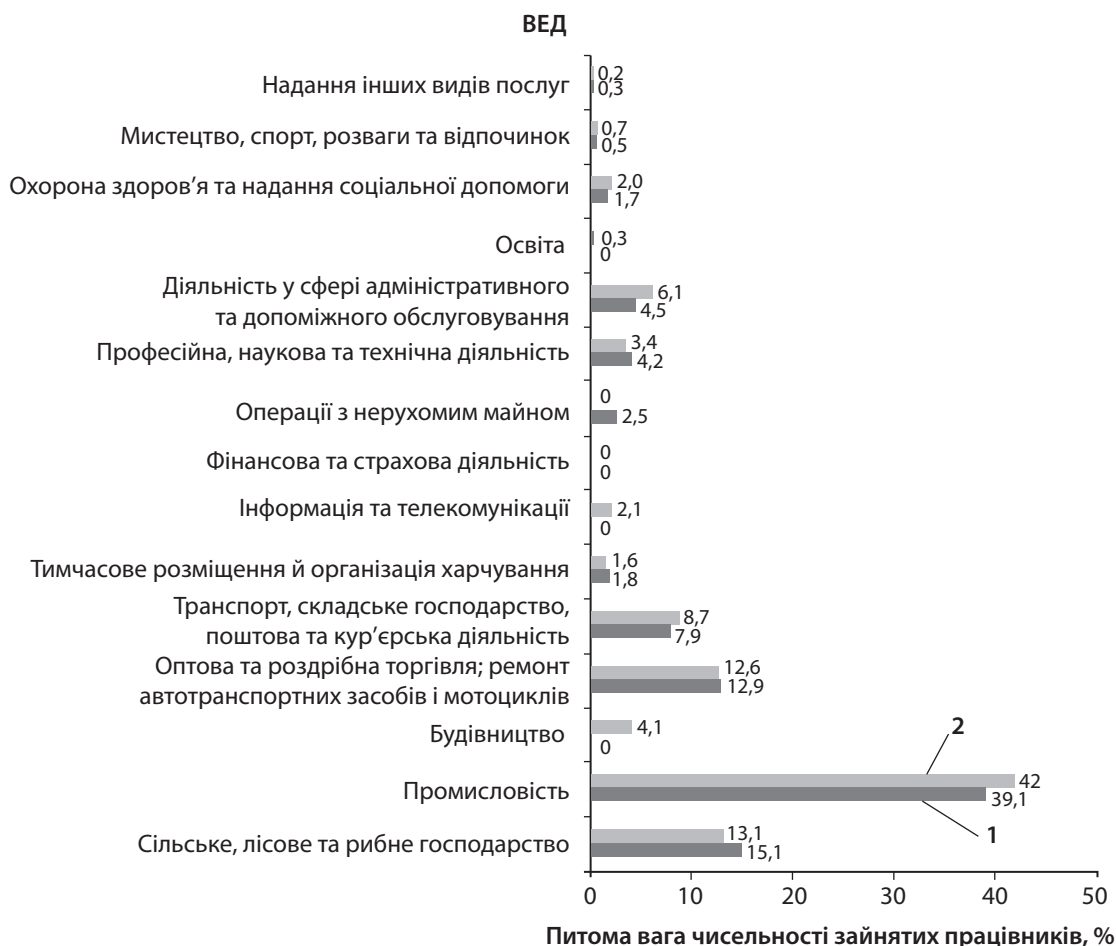

Рис. 15. Питома вага чисельності зайнятих працівників на середніх підприємствах України за ВЕД у загальних показниках зайнятості працівників суб'єктів господарювання у 2010 і 2015 рр.

Примітка: 1 – 2010 р.; 2 – 2015 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

Таблиця 3

Перешкоди розвитку бізнесу та очікування підприємців щодо заходів державної політики

Заходи державної підтримки	% опитуваних	Перешкоди в розвитку бізнесу	% опитуваних
Зменшення кількості документів для ведення бізнесу	60	Корупція	65
Спрощення податкового адміністрування	57	Низька доступність кредитів	44
Перетворення податкової на сервісну службу	56	Високі ставки кредитів	44
Створення єдиного інформаційного ресурсу	44	Високі ставки податків	44
Переведення адміністративних послуг в електронний вигляд	40	Високий регуляторний тиск	43

Джерело: складено авторами за [18].

Однак, незважаючи на важливість МСП для національної економіки, воно не є визначальним чинником її розвитку.

«Відсутність сталої позитивної динаміки розвитку МСП в Україні свідчить як про наявність суттєвих проблем, що стримують його розвиток, так і

про потребу у формуванні та реалізації адекватної та ефективної державної політики у сфері підтримки розвитку МСП» [19].

Ключові перешкоди для розвитку сектора МСП, на думку експертів «Дорожньої карти розвитку підприємництва в Україні: 2015–2016 рр.», пере-

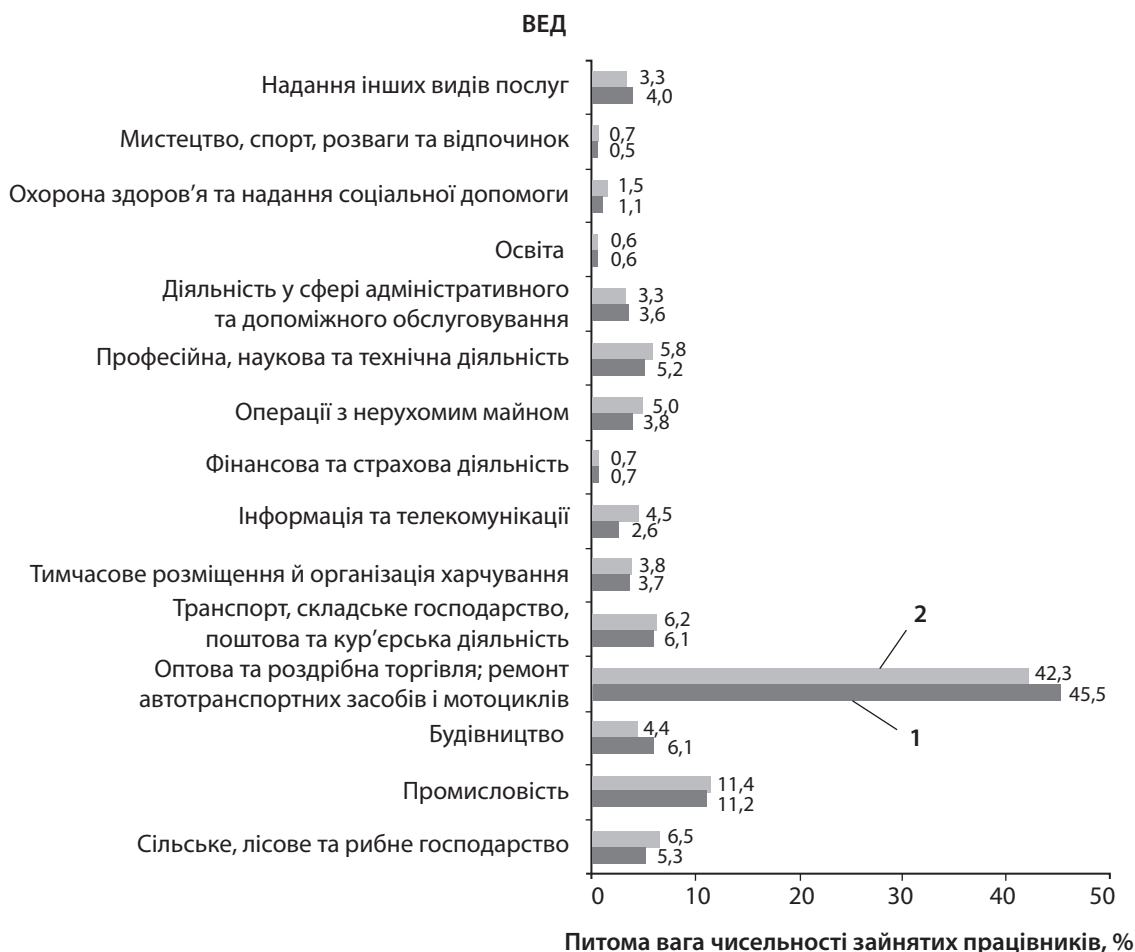

Рис. 16. Питома вага чисельності зайнятих працівників на малих підприємствах України у загальній чисельності суб'єктів господарювання за ВЕД у 2010 і 2015 рр.

Примітка: 1 – 2010 р.; 2 – 2015 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

бувають поза впливом суто економічних чинників і зумовлені [19]:

- 1) недосконалістю державної регуляторної політики;
- 2) непрозорістю відносин суб'єктів, що представляють сектор МСП, і влади;
- 3) відсутністю сприятливого інвестиційного клімату в країні;
- 4) поширенням корупції;
- 5) надмірною зарегульованістю господарської діяльності;
- 6) неефективністю державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання;
- 7) неефективністю механізмів захисту прав і законних інтересів суб'єктів МСП тощо.

Вирішення наявних проблем і активізація розвитку МСП залежить від політики держави щодо регулювання діяльності МСП і створення сприятливих умов для його функціонування. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Результати моніторингу соціально-економічного розвитку областей та міста Києва за 2015 рік. URL: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Otsinka-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-regioniv-za-2015-r.-prezentatsiyni-materiali2.pdf>

www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Otsinka-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-regioniv-za-2015-r.-prezentatsiyni-materiali2.pdf

2. Куликов В., Латышева Г., Николаев А. Образование финансово-промышленных групп. *Российский экономический журнал*. 1994. № 1. С. 16–22.

3. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. Київ: Знання, КОО, 2005. 302 с.

4. Галан Н. І. Державна підтримка малого та середнього бізнесу: досвід розвинених країн: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2007. 188 с.

5. Кузнецова А. Я., Возняк Г. В., Дубовик О. В., Тувакова Н. В. Фінансове стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності малого і середнього бізнесу в Україні: монографія. Львів: ЛБІ НБУ, 2006. 367 с.

6. Вікіпедія – Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/>

7. Аналіз статистичних показників розвитку підприємництва в Україні у 2015 році. URL: <http://platforma-msb.org/analiz-statystychnyh-pokaznykiv-rozvytku-pidpryemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/>

8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва – 2015: стат. зб. / за ред. М. С. Куз-

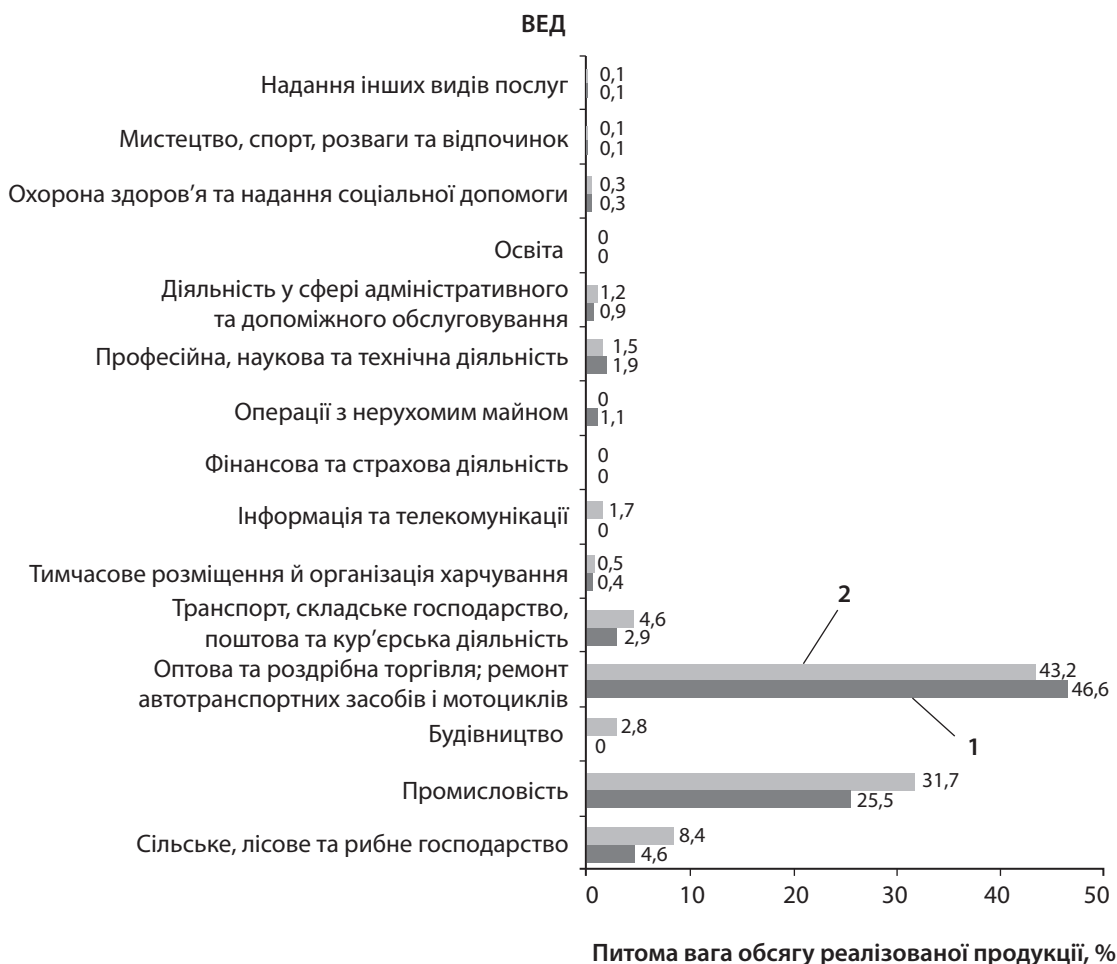

Рис. 17. Питома вага обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) середніх підприємств і фізичних осіб – підприємців у загальному обсязі суб'єктів господарювання за ВЕД в Україні у 2010 і 2015 рр.

Примітка: 1 – 2010 р.; 2 – 2015 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

нецової. Київ : Державна служба статистики України, 2016. 513 с.

10. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва – 2016: стат. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. Київ : Державна служба статистики України, 2017. 623 с.

11. Annual report on european SMEs 2012/2013. URL: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2013/annual-report-smes-2013_en.pdf

12. Основні структурні показники діяльності суб'єктів господарювання. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/osp_u/osp_u.htm

13. Варналій З. С., Сизоненко В. О. Основи підприємницької діяльності : підручник. Київ : Знання України, 2003. 404 с.

14. Кількість зайнятих працівників на підприємствах за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2013 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/arh_kzp_ed_u.htm

15. Формування чистого прибутку (збитку) великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/fin/fchpr/fchpr_u/fchpr_sv_0315_u.htm

16. Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні,

мали та мікропідприємства. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/fin/fin_rez/fin_ed_vsm/fin_ed_vsm_u/fin_ed_vsm_u_14.htm

17. Формування чистого прибутку (збитку) підприємств за видами економічної діяльності. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/fin/fchpr/fchpr_u/fchpr_14_u.htm

18. Квартальний моніторинг перешкод у розвитку МСП. Інформаційний бюлетень. 31.07.2017 р. Вип. 6. URL: https://www.slideshare.net/IER_Kyiv/6-78531749

19. Дорожня карта розвитку підприємництва в Україні: 2015–2016 роки. Київ : Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2014. 20 с.

20. Індекс політики в сфері МСП: країни Східного партнерства, 2012 рік – Хід реалізації Акта ЄС про малий бізнес / Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСП), Програма з підвищення конкурентоспроможності країн Євразії. URL: http://ufpp.gov.ua/content/PDF/stranu_vostochnogo_partnersta_2012_ru.pdf

REFERENCES

“Analiz statystychnykh pokaznykiv rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini u 2015 rotsi” [Analysis of Statistical Indicators of Entrepreneurship Development in Ukraine in 2015]. <http://>

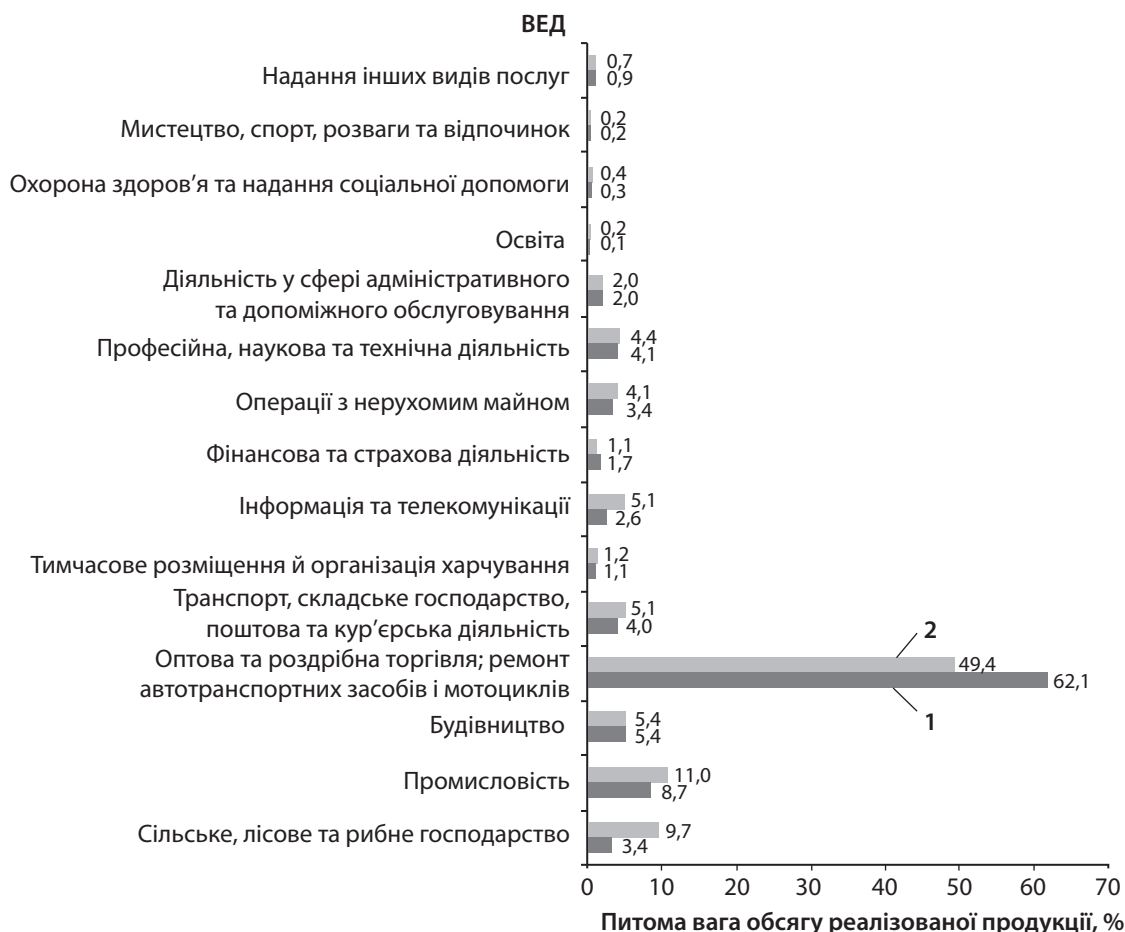

Рис. 18. Питома вага обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) малих підприємств і фізичних осіб – підприємців у загальному обсязі суб'єктів господарювання України за ВЕД у 2010 і 2015 рр.

Примітка: 1 – 2010 р.; 2 – 2015 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 9].

platforma-msb.org/analiz-statystychnyh-pokaznykiv-rozvytku-pidpryemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/

"Annual report on european SMEs 2012/2013". http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2013/annual-report-smes-2013_en.pdf

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Diialnist subiektiv velykoho, serednyoho, maloho ta mikropidpryemnytstva – 2015 : stat. zb. [Activities of Subjects of Large, Medium, Small and Micro-enterprises – 2015: Statistical Compilation]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2016.

Diialnist subiektiv velykoho, serednyoho, maloho ta mikropidpryemnytstva – 2016: stat. zb. [Activities of Large, Medium, Small and Micro-entities - 2016: Statistical Compilation]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2017.

Dorozhnia karta rozvytku pidpryemnytstva v Ukraini: 2015–2016 roky [Roadmap for Entrepreneurship Development in Ukraine: 2015–2016]. Kyiv: Tsentr hromadskoi ekspertyzy; Tsentr mizhnarodnoho pryvatnoho pidpryemnytstva, 2014.

"Finansovi rezultaty do opodatkuвання за vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpryemnytstva" [Pre-tax Financial Results by Type of Economic Activity with Division into Large, Medium, Small and Micro Enterprises]. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/fin/fin_rez/fn_ed_vsm/fn_ed_vsm_u/fn_ed_vsm_u_14.htm

"Formuvannia chystoho prybutku (zbytku) pidpryemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti" [Formation of net Profit (Loss) of Enterprises by Type of Economic Activity]. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/fin/fchpr/fchpr_u/fchpr_14_u.htm

"Formuvannia chystoho prybutku (zbytku) velykykh ta serednikh pidpryemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti" [Formation of net Profit (Loss) of Large and Medium-sized Enterprises by Type of Economic Activity]. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/fin/fchpr/fchpr_u/fchpr_sv_0315_u.htm

Halan, N. I. *Derzhavna pidtrymka maloho ta serednyoho biznesu: dosvid rozvynenykh krain* [State Support for Small and Medium-sized Businesses: the Experience of Developed Countries]. Dnipropetrovsk: Vyd-vo DNU, 2007.

"Indeks polityky v sferi MSP: krainy Skhidnoho partnerstva, 2012 rik – Khid realizatsii Akta YeS pro малыi biznes" [SME Policy Index: Eastern Partnership Countries, 2012 - Progress in the Implementation of the EU Small Business Act]. Orhanizatsiia ekonomichnoho spivrobotnytstva i rozvytku (OESR), Prohrama z pidvyshchennia konkurentospromozhnosti krain Yevrazii. http://ufpp.gov.ua/content/PDF/stranu_vostochnogo_partnersta_2012_ru.pdf

"Kilkist zainiatykh pratsivnykiv na pidpryemstvakh za yikh rozmiramy za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2013 rotsi" [Number of Employees in Enterprises by Size of Economic Activity in 2013]. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/arh_kzp_ed_u.htm

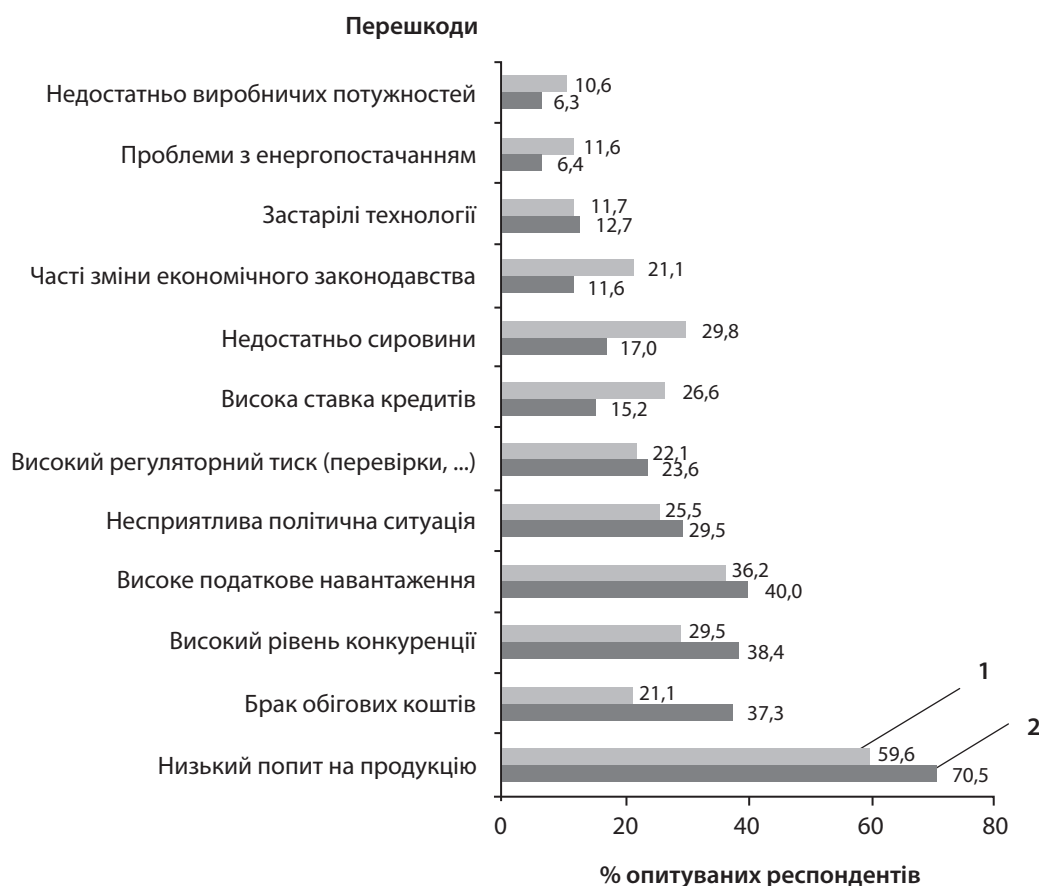

Рис. 19. Результати опитування перешкод у розвитку промислових МіСП України у 2017 р.

Примітка: 1 – середні підприємства; 2 – малі підприємства.

Джерело: сформовано авторами за [18].

"Kvartalnyi monitorynh pereshkod u rozvytku MSP" [Quarterly Monitoring of Obstacles in SME Development]. Informatsiyni biuleten. 31.07.2017. https://www.slideshare.net/IER_Kyiv/6-78531749

Kulikov, V., Latysheva, G., and Nikolayev, A. "Obrazovaniye finansovo-promyshlennykh grupp" [Formation of Financial and Industrial Groups]. *Rossiyskiy ekonomicheskyy zhurnal*, no. 1 (1994): 16-22.

Kuznietsova, A. Ya. et al. *Finansove stymuliuvannya investytsiino-innovatsiinoi diialnosti maloho i serednyoho biznesu v Ukraini* [Financial Stimulation of Investment and Innovation Activity of Small and Medium Business in Ukraine]. Lviv: LBI NBU, 2006.

"Osnovni strukturni pokaznyky diialnosti subiektiv hospodariuvannya" [Main Structural Indicators of Activity of Eco-

nomiс Entities]. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/osp_u/osp_u.htm

"Rezultaty monitorynhu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku oblastei ta mista Kyieva za 2015 rik" [Results of Monitoring of Socio-economic Development of Kyiv Oblasts and Cities for 2015]. <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Otsinka-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-regioniv-za-2015-r.-prezentatsiyni-materiali2.pdf>

Varnalii, Z. S. *Male pidpriemnytstvo: osnovy teorii i praktyky* [Small Business: the Foundations of Theory and Practice]. Kyiv: Znannia; KOO, 2005.

Varnalii, Z. S., and Syzonenko, V. O. *Osnovy pidpriemnytskoi diialnosti* [Fundamentals of Business Activity]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2003.

Wikipediia – Vilna entsyklopediia. <https://uk.wikipedia.org/>